

Ἄγία Γραφή ἐν τῇ φρικώδει ταύτῃ ἀδιεξόδῳ ἐν ἧ δὲν δύναται πλέον οὔτε νὰ προχωρήσῃ οὔτε νὰ ὑπισθοδρομήσῃ ἄνευ κινδύνου ν' ἀποθάνῃ; Ἄ! ἂν ἔμελλε νὰ εὔρη ἐν Χαρτούμ καὶ Βέρβερ ἀντὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ αὐτοῦ στρατοῦ ὅστις ἀείποτε ὑπῆρξεν ἡ ἰλὺς τοῦ Νείλου, δέκα δώδεκα γενναῖα ἀγγλικά συντάγματα, ὅποιαν θαυμασίαν σταυροφορίαν θὰ ἐπεχειρεῖ ὁ ὑπερήφανος καὶ εὐτολμὸς στρατιώτης κατὰ τῶν ὁρδῶν τῶν μαύρων καὶ τῶν Βεδουϊνῶν, τῶν κρατουσῶν τὴν πρᾶσινην τοῦ Μαχδῆ σημαίαν! Ἄλλ' οὐδὲν θὰ εὔρη ὅσοι δ' ἐξ ἡμῶν ἐγνώρισαν, ἔστω καὶ ἐπὶ τινος ἡμέρας τὸν θερμορῶν τοῦτον Ἄγγλον, τρέμομεν δι' αὐτόν. Πρὸ μικροῦ κατὰ λάθος ἀνηγγέλη ὅτι ἤχμαλωτίσθη αὔριον ἄνευ λάθους ἴσως θ' ἀναγγεληθῇ ὅτι κατεσφάγη.

Μεμπτόν θεωρεῖται τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Γλάδ-στωνος ὡς ἀπολέσαν διὰ τὸν πολιτισμὸν τὴν ἀπέραντον ἐκείνην χώραν τοῦ Σουδάν, τῆς ὁποίας ὁ Γόρδων εἶχεν ἀρχίσει τὴν κατακτῆσιν κατὰ τῆς βαρβαρότητος. Ἐπι δὲ μᾶλλον μεμπτόν ἔσται ἂν πέρωται νὰ μείνῃ ὁ Γόρδων ἐκεῖ κάτω, ἐν ταῖς καυστικαῖς ἄμμους τοῦ Βάχρ-Ελ-Ἀθιάδ, ἐξιλαστικὸν θῦμα τῶν πλημμελημάτων τῶν ἄλλων, αὐτός, ἐν τῶν καλλίστων τέκνων, εἰς τῶν γενναιοτάτων στρατιωτῶν τῆς γηραιᾶς Ἀγγλίας. . . .

JOSEPH REINACH

K.

ΣΠΟΥΔΑΣΤΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ

(Συνέχεια ἴδε σελ. 78.)

Γ'

Ἡ κυριώτερα ὁδὸς τῆς Φραγκφούρτης. — Ἐπιγραφικαὶ μελέται. — Ἐξ κλάσεις ἰουδαϊκῶν ὀνομάτων. — Ὁ ἀνδριάς τοῦ Schiller εἰς τὴν θέσιν του. — Σχόλια τῶν τῶν σκέπτεσθαι. — Ὁ ναὸς τῆς Ἄγιας Δικατερίνης. — Γλωσσολογικαὶ ἐπικρίσεις. — Τὸ κέρδος τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸ κωδωνοστάσιον. — Τὸ ἄγαλμα τοῦ Ρουτεμπεργίου. — Κρίσεις περὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Γκαίτε. — Σχέσις μετὰ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν χωρὶς νὰ γνωρίζωμεθα. — Ὁ παγκόσμιος τύπος περιηγητοῦ. — Θεάτρον καὶ φρενοκομεῖον. — Ἀνέκδοτον ἐν παρεκβάσει. — Ἐξωτερικὴ ὄψις τῆς πατριῆς οἰκίας τοῦ Γκαίτε — Οἱ σημερινοὶ αὐτοῦ γείτονες. — Ἐγὼ, ὁ Γκαίτε καὶ ἡ μόνη διαφορά. — Ἀναμνηστικὴ ἐπιγραφή. — Ἡ ρητορικὴ τοῦ φύλακος καὶ τὸ ἐν Ἀθῆναις πανεπιστήμιον. — Οἱ τρεῖς μοναδικοὶ συνεπισκέπται μου. — Διερμηνεύς διερμηνεύς. — Ἡ Φανή καὶ τὰ τρία σημειωματάρια. — Οἱ μεγάλοι ἄνδρες μετὰ θάνατον. — Τὸ βιβλίον τῆς ἀθανασίας. — Ἡ μόνη ἐν τῷ βίῳ προσέγγισις. — Ἀποχαιρετισμὸς Φανῆς.

Ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰσῆλθον μετ' ὀλίγα βήματα εἰς τὴν κυριώτεραν ὁδὸν τῆς Φραγκφούρτης, die Zeil ὀνομαζομένη, ἧτις διασχίζει ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ὅλην τὴν πόλιν. Εἶνε εὐρεία καὶ ὠραία ὁδὸς βριθουσα διαβατῶν ἡμέρας καὶ νυκτός, ὑπηρετοῦσα δὲ τὴν πόλιν ἀκόμη καὶ ὡς τόπος περιπάτου. Ἐάν τις ἐπιμείνῃ νὰ περιφερῆται διαρκῶς εἰς τὸ κεντρικὸν αὐτῆς τμήμα ἐπὶ

τινας ὥρας, δύναται ἀσφαλῶς νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶδε τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων τῆς πόλεως! Τόσον δὲ εἶνε βέβαιον, ὅτι πᾶς Φραγκφουρταῖος διαβαίνει ἅπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἡμέρας τὴν ὁδὸν ταύτην, ὥστε μόνον ἐκεῖ μετὰ βεβαιότητος δύναται τις ν' ἀναμείνῃ τὴν ἐπιτυχίαν θελκτικῶν καὶ πολλὰκις ἀπροσδοκῆτων συνκινήσεων καὶ διὰ τοῦτο βλέπει τις ἐκεῖ ὅλους τοὺς ἀργούς κομψευομένους τῆς πόλεως.

Τὴν ὁδὸν ταύτην διασχίζων περιέφερον τὸ βλέμμα ἀπὸ τῶν καταλαβανόντων τὰς δύο πλευρὰς αὐτῆς ὠραίων καταστημάτων εἰς τοὺς διαβάτας καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτεθειμένων ἐμπορευμάτων εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν ὀνόματα τῶν ἐμπόρων. Οὐδὲν, οὐδὲν μὴ ἰουδαϊκὸν ὄνομα ἀνέγγων. Καὶ αἱ ἐξ κλάσεις τῶν ἐπωνύμων, δι' ὧν οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ ἐκάλλυον ἢ ἐξηγυένισαν τὰ οἰκογενειακὰ τῶν ὀνόματα, ἀντεπροσωπεύοντο ἐκεῖ! Ἐκεῖ λοιπὸν καὶ γεωγραφικοί, καὶ ἀρωματώδεις, καὶ πολῦτιμοι, καὶ ἀγριωποὶ, καὶ ἀρχαῖοι, καὶ νεώτεροι ἰουδαῖοι διὰ ποικίλων χρυσῶν χαρακτήρων ἐπεδείκνυνον τὰ ὀνόματά των.

Εἶνε γνωστὸν, ὅτι ἐν ἐποχαῖς σκληρῶν δογματιῶν διὰ τὴν φυλὴν των, πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀβραὰμ ἔλκοντες τὸ γένος κάτοικοι τῆς Γερμανίας, ἐφρόντισαν ν' ἀποκρύψωσι τὸν ἰουδαϊσμὸν των μεταβάλλοντες τὸ ἐπώνυμον αὐτῶν. Οὕτω δὲ, ἄλλοι μὲν ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦ κατοικοῦ πόλεως τινος ὡς ἐπώνυμον, ἢ συνθετὸν τι ἐκ τοῦ ὀνόματος ὄρους ἢ ποταμοῦ καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κλάσιν τῶν γεωγραφικῶν, ἄλλοι δὲ προσέλαβον ἐπώνυμον τι συμπαθές, ἐν ᾧ ὡς κύριον συνθετικὸν χρῆσιμεῖν ἢ τὸ ὄνομα ἄνθους τινός, καὶ οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀρωματώδεις, ἢ τὸ ὄνομα πολυτίμου λίθου ἢ μετάλλου, καὶ οὗτοι εἶνε οἱ πολῦτιμοι, ἢ τὸ ὄνομα ἀγρίου τινός θηρίου, καὶ οὗτοι εἰσὶν οἱ ἀγριωποὶ. Ἄλλ' ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἐπιμείναντες εἰς τὰς παραδόσεις αὐτῶν καὶ τηρήσαντες ὡς ἐπίθετον τὸ ὄνομα τινος τῶν εὐνοουμένων τοῦ ὑψίστου πατριαρχῶν, προφητῶν καὶ βασιλέων τοῦ Ἰσραὴλ, οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἀρχαῖοι πρὸς οὓς ἀντιτίθενται οἱ νεώτεροι, ὡς προσκολλήσαντες εἰς τὸ τέλος τῶν τοιούτων ἀρχαῖκῶν ὀνομάτων τὴν λέξιν υἱός (Sohn), ἀναλογούσαν ἐν τοιούτῃ περιπτώσει πρὸς τὰς παρ' ἡμῖν πατρωνυμικὰς καταλήξεις.

Εἰς τοιαύτας ἐπιγραφικὰς μελέτας περιπλακεῖς εὐρέθην ἀσυνειδήτως ἐν τῷ μέσῳ πλατείας. Πρὸ ἐμοῦ ὠρθοῦτο κολοσσαῖος ὁ χαλκοῦς ἀνδριάς τοῦ Schiller τοποθετημένος ἀληθῶς εἰς τὴν θέσιν του, διότι ἡ πλατεῖα εἶνε φερώνυμος τῷ ποιητῇ. Κατ' ἀρχὴν δὲν ἀγαπῶ τὰ ἐκ μετάλλου ἀγάλματα. Διότι ὅσκις τοιοῦτό τι ἔχω πρὸ ἐμοῦ, καταβάλλω πάντοτε κόπον ν' ἀνακαλύψω τὰς καλλονὰς του. Ἄγνοῶ πῶς τὸ σκιερὸν χρῶμα

καὶ ἡ κουράζουσα ἐκείνη στιλπνότης τοῦ μετάλλου ἀποκρύπτουσι τῶν ὀφθαλμῶν—ἐμοῦ τοῦλάχιστον—τὴν λεπτότητα τῶν γραμμῶν καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν χαρακτῆρων. Ἔχει τι τὸ θαμβὸν ἐν ἀγαλμα μεταλλινόν ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλο ὅμοιον ἐκ μαρμάρου. Ἔϊνε ἕως προκατάληψις τοῦτο, ἀλλ' ἐξομολογοῦμαι, ὅτι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου μόνον τὸ μάρμαρον ἀναδεικνύει τὸν τεχνίτην.

Καὶ ὅμως μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ἠδυνήθην νὰ μὴ θαυμάσω τὴν σεμνὴν στάσιν καὶ τὴν ἐπιβάλλουσαν ἔκφρασιν, ἣν ἔδωκεν εἰς τὸν ποιητὴν ὁ τὸ πρότυπον συλλαβῶν καὶ φιλοτεχνήσας καλλιτέχνης Dielmann. Εἰς τὴν ἀπέριττον φυσικότητα ἣν ἐπέχυσεν ἐπὶ πασῶν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ἔργου του, διαβλέπει τις πόσον ὁ καλλιτέχνης πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ ν' ἀπεικονίσῃ τὸν Schiller, ἐμελέτησε τὰ ἔργα του, ἐνεθάθυεν εἰς τὸ πνεῦμά του καὶ ἠσθάνθη τὰς ἐν ταῖς μικραῖς ἐκείναις αἰσθητικαῖς συγγραφαῖς διατυπωθείσας ἀρχὰς του ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς ἐν τῇ τέχνῃ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ φυσικοῦ ἐξωραϊζομένου διὰ τῆς σεμνότητος καὶ ἐξυψουμένου διὰ τῆς καλλιτεχνικῆς δυνάμεως, τοῦ ἀληθοῦς καὶ φυσικοῦ ἐκείνου, ὅπερ πολὺ, πολὺ ἀπέχει τοῦ χυδαίου καὶ προστύχου.

Ἀπὸ δὲ τοῦ μελετῶντος καὶ σπουδάζοντος διηνεκῶς γερμανοῦ καλλιτέχνου φέρων τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἡμέτερους καλλιτέχνας ἐν Ἑλλάδι καὶ παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Schiller ἀναστηλώων διὰ τῆς φαντασίας τοὺς πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου ἀνδριάντας τοῦ Γρηγορίου Ε' καὶ τοῦ Ῥήγα, περιεπλάκην εἰς συγκρίσεις οὐχὶ μεταξὺ τῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Γερμανίᾳ καλλιτεχνίας, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ ἐν ἑκατέρᾳ τῶν χωρῶν τούτων ἐπικρατοῦντος τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι. Καὶ ἀνελογιζόμενη λοιπὸν ὅτι ὁ ἀνδριάνς τοῦ Schiller κοσμεῖ, καθ' ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, ἕξ πόλεις τῆς Γερμανίας (*) καὶ ὅμως πολλαὶ ἀκόμη φιλοδοξοῦσι τὴν τιμὴν νὰ κοσμηθῶσι διὰ τοιούτου. Ἐν Ἑλλάδι δὲ πρὶν ἢ ἀρχίσωμεν νὰ τιμῶμεν τοὺς δοξάσαντας τὴν πατρίδα, καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις τὴν σεπτὴν ἐκείνων μορφήν νὰ στήσωμεν εἰς παράδειγμα, ἐστράφημεν πρὸς τοὺς φιλέλληνας, ὡς ἐὰν ἐξητηθῶμεν τὴν σειρὰν τῶν Ἑλλήνων! Καὶ διὰ παραδόξου συνειρμῶν ιδεῶν, ἀπὸ τοῦ διὰ τὸ πρόπλασμα τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Γλάδστωνος διαγωνισμοῦ μεταπηδῶν εἰς τὸν ἄλλον περίφημον πρὸς σύνθεσιν ἐπιγράμματος διὰ τὸν ἐν Μεσολογίῳ στηθέντα ἀνδριάντα τοῦ Βύρωνος, ἔσπευσα ν' ἀναζητήσω τὸ διὰ τὸν πρὸ ἐμοῦ ἐστημένον ποιητὴν ἐπίγραμμα. Μάτην ὅμως περιῆλθον τρεῖς καὶ τετράκις κύ-

κλω τὸν ἀνδριάντα. Οὐδὲν ἐπίγραμμα ἐτάρασσε πρὸς μεγάλην μου ἔκπληξιν τὴν κόριν τοῦ ἄνωθεν ὀρθομένου ποιητοῦ. Δὲν ἤθελον τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ πιστεύω, ὅτι ἐπὶ τοῦ σεπτοῦ ἐκείνου βάρους μία μόνη λέξις, ὡς ἐπιγραφή, ἦκιστα ικανοποιητικὴ διὰ γνήσιον Ἕλληνα, εἶχε χαραχθῆ. Ἄλλ' οὐδὲν, οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρχεν ἐγκεχαραγμένον ἐμῇ ἀπλούστατα «Schiller»! Schiller Schiller, ἐὰν ἦσο Ἕλληνα, οἷον ὀρμαθὸν ἀρχαϊζόντων ἐξαμέτρων δακτυλικῶν θὰ ἔφερες εἰς τὴν ράχιν!

Τοιοῦτον ἀπευθύνων τῷ Schiller ἀποχαιρετισμὸν ἐγκατέλειπα τὴν πλατεῖάν του. Ἄλλ' ἀμέσως ἀπέναντι μ' ἐσταμάτησεν ἡ θεὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, οἰκοδομῆς φερούσης τὴν σεβασμίαν ἡλικίαν πέντε αἰώνων! Οὐτε πόθοι δεήσεως, οὔτε παρακελεύσεις περιεργείας μ' ἐκάλουν νὰ εἰσέλθω εἰς τὸν ἱστορικὸν ναόν, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ πρώτη ἐν Φραγκοῦρτῃ κατὰ τὸ δόγμα τῶν διαμαρτυρομένων διδασχῇ, ἡ παρασκευάσασα τὴν μετὰ τινὰ ἔτη γενικωτέραν παραδοχὴν τῶν δογμάτων τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἄλλὰ καὶ ζωηρὰ περιέργεια ἂν μὲ κατέιχεν, ἤθελεν αὕτη σεθεσθῆ πρὸ τῆς ἐπὶ τῆς θύρας ἐπιγραφῆς, εἰς τρεῖς γλώσσας ὀδηγούσης τὸν ξένον ποῦ ἔδει ν' ἀποταθῆ, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ἀνάβασιν, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἤθελεν εὔρει κεκλεισμένην τὴν θύραν τοῦ ναοῦ. Καὶ λοιπὸν, ἐσκέφθη κατ' ἑμαυτόν, οὐδὲν, οὐδὲν τὸ ἀξιοθέατον παρουσιάζει τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ἀφοῦ αἱ θύραι αὐτοῦ εἶνε διαρκῶς κεκλεισμέναι, μόνον δὲ ἡ ἀνάβασις εἰς τὸ κωδωνοστάσιον θεωρεῖται ἀξία λόγου, διὸ καὶ διδεται ἡ περὶ τούτου ὀδηγία εἰς τρεῖς γλώσσας, ἀλλ' ἐσφαλμένως καὶ ἀνειλικρινῶς καὶ εἰς τὰς τρεῖς. Διότι ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἦσαν γεγραμμένα ἀγγλιστί, γαλλιστί καὶ γερμανιστί τάδε: **Διὰ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸ κωδωνοστάσιον** ζητηθῆτω ἡ κλεις ἀπὸ τὸν θυρωρὸν, ἀντὶ νὰ γραφῆ: *dotheto dring-money, pourboire, Trinkgeld, εἰς τὸν θυρωρὸν*. Τότε δ' ἐγὼ, ἐνθουσιώδης ἐπὶ τῇ εἰλικρινείᾳ, ὅχι μόνον θὰ ὑπεβαλλόμενη εἰς τὴν φορολογίαν, ἀλλὰ καὶ θὰ προσέθετον παρὰ ταῖς ἄλλαις ξενογλώσσοις ἐκφράσει καὶ τὴν λέξιν *μαχατοῖσι* διὰ τοὺς ἀπλουστέρους καὶ *φιλοδώρημα* διὰ τοὺς λογιωτάτους τῶν συμπατριωτῶν μου.

Διὰ τῶν παρατηρήσεων τούτων λοιπὸν πεισθεὶς ἐνδομύχως, ὅτι τὸ κέρδος τῆς εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ἀναβάσεως, οὐχὶ διὰ τὸν περιηγητὴν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸν θυρωρὸν ἦν ἄξιον λόγου, παρέκαμψα τὴν ἦν μέχρι τοῦδε ἠκολούθουν ὁδὸν καὶ εὑρέθη ἐπὶ ὠραίας πλατείας, τῆς *Ἰππαγορᾶς* (Rossmarkt) καλουμένης, ὅπου μοναδικὸν στολισμὸν ἀποτελεῖ τὸ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐφευρόντος τὴν τυπογραφίαν χάλκινον συμπλεγμα, οὐ τὸ

(*) Ἀνδριάντες τοῦ Schiller ὑπάρχουσιν ἐν Βερολίῳ, ἐν Βάιμαρ, ἐν Ἀνωθέρῳ, ἐν Μονάχῳ, ἐν Φραγκοῦρτῃ καὶ ἐν τῇ γενεθλίῳ αὐτοῦ πόλει Μάρθαχ ἐν Βυρτεμβέργῃ. Ἴσως δὲ καὶ ἄλλοι, ἀλλ' ἄγνωστοι εἰς τὸν γράφοντα.

πρότυπον ἐφιλοτέχνησεν ὁ γλύπτης von der Launitz ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐορτῆς τῆς τετρακοσιετηρίδος ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφικῆς τέχνης. Τὸ ὠραῖον σύμπλεγμα παριστᾷ τὸν Γούτεμπεργ κρατοῦντα διὰ τῆς δεξιᾶς βιβλίον καὶ ἐπιδεικνύοντα διὰ τεταμένης τῆς ἀριστερᾶς τυπογραφικὸν στοιχεῖον, ἔχοντα δὲ δεξιόθεν μὲν τὸν Schöffler, ἀριστερόθεν δὲ τὸν Frist. Ἐπὶ τῆς βάσεως ὑπάρχουσιν ἀνάγλυφοι αἱ προτομαὶ τῶν ἐπισημοτέρων τυπογράφων, αἱ ἀλληγορικαὶ παραστάσεις τῶν τεσσάρων πόλεων ἐν αἷς εὐρον ἐν ἀρχῇ ὑποδοχὴν καὶ τελειοποίησιν ἢ τυπογραφία (*) καὶ αἱ τῶν τεσσάρων ἡπείρων.

Συνορεύουσα τῇ πλατεῖᾳ ταύτῃ εἶνε ἡ μικρὰ πλατεῖα τοῦ Γκαϊτε φέρουσα ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτῆς τὸ ἄγαλμα τοῦ φιλοσόφου ποιητοῦ. Δὲν εἶμαι δεινὸς περὶ τὴν τεχνοκριτικὴν, ἀλλὰ δὲν κωλύομαι, νομίζω, νὰ εἶπω ὅτι ὁ ἀνδρὶὰς καὶ αἱ περὶ τὴν βᾶσιν ἀλληγορικαὶ παραστάσεις εἶνε κατὰ τὴν γνώμην μου μία μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἀποτυχία. Ὁ Γκαϊτε κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ, ἢ μᾶλλον ἔχων ἀπὸ τῆς χειρὸς κρεμάμενον στέφανον δάφνης παρίσταται ἐν νωχελείᾳ ἐκφράσει ἀπογοητεύσεως, καὶ μόνον ὅταν προσέξῃ τις ὅτι εἶνε ἐστραμμένος πρὸς τὸν γείτοντα τὸν Γούτεμπεργ δύναται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του ἐκφράζουσιν ἐν συγκινήσει τὸ πολὺ, πολὺ, εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν ἐφευρέτην τῆς τυπογραφίας. Τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ βᾶθρου ἀνάγλυφα ἀλληγορικὰ συμπλέγματα εἰσὶν ἐντελῶς ἀκατάληπτα, παριστῶντα ἐν ὁμάσιν, ἄνευ λόγου καὶ ὡς ἔτυχε τοποθετημένους τοὺς ἥρωας τῶν ἔργων τοῦ Γκαϊτε. Οὕτω λοιπὸν ἐδῶ μὲν ὁ Φάουστ στρέφει κατὰ παράδοξον τρόπον τὰ νῶτα πρὸς τὴν Ἰφιγένειαν, ἐνῶ ὁ Μεφιστοφελῆς μορφάζει πρὸς τὸν Ὁρέστην, ἐκεῖ δὲ ὁ μὲν Ἑρμανν ἀποθαυμάζει τὴν Μαργαρίταν, ἡ δὲ Δωροθέα ἀτενίζει συμπαθῶς τὸν Βέρθερ φερόμενον ἐπὶ φερέτρου!

Ἐνῶ ὁμως ρίπτω ἐπὶ τοῦ σημειωματαρίου μου τὰς παρατηρήσεις ταύτας, προσβάλλουσι τὴν ἀκοήν μου σχόλια περὶ τοῦ ἀτόμου μου. Στρέψας δὲ βλέπω ἑμαυτὸν περικυκλωμένον ἀπὸ στίφος ἀγυιοπαίδων, γιγαντιαίων ἀργῶν καὶ μικροσκοπικῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου, οἵτινες ἀπὸ κοινοῦ περὶ ἐμοῦ ἐπὶ μακρὸν συσκεψάμενοι κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα καὶ ἀπεφάναντο ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς περιεργείας των ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν φυλὴν. Ὡς ἀκαταμάχητον δ' ἐπιχείρημα τῆς διαγνώσεως των ταύτης ἐφέρετο μεταξύ αὐτῶν τὸ σχῆμα τῶν χαρακτῆρων, δι' ὧν ἔγραφον τὰς ἐντυπώσεις μου. Καὶ οὗτοι μὲν ἠγνόουν εἰς ποίαν γλῶσσαν ἀνῆκον τὰ ἱερογλυφικά μου ἐκεῖνα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν βέβαιοι ὅτι δὲν ἔγραφον γερμανιστί, ἐφρόνου, ὅτι μόνον ἀγγλιστί ἦτο

δυνατὸν νὰ γράφω. Οὕτω δὲ ἐνῶ ἐγὼ καὶ ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα εἰς οὐδεμίαν γνωριμίαν διατελούμεν, εὐρέθημεν εἰς στενοτάτην σχέσιν ἐκεῖ καὶ δὴ εἰς συγγένειαν πρώτου βαθμοῦ, καθόσον διὰ τοὺς θεατὰς μου ἦμην ἀναμφηρίστως πλέον Ἄγγλος. Τόσον εἶνε βέβαιον, ὅτι ὁ παγκόσμιος τύπος τοῦ περιηγητοῦ μόνον ἐν Ἀλβιδῶν παράγεται τέλειος, ἀπαράλλακτα ὡς αἱ ἀτμομηχαναί, τὰ λιπὰ ὑφάσματα, τὰ στερεὰ ὑποδήματα καὶ οἱ φέροντες ταῦτα σεβάσμιοι τὸ μέγεθος πόδες.

Διαλύων τὸν συμπυκνωθέντα περὶ ἐμὲ κύκλον ὅπως ἀπέλθω εἰς προσκύνημα εἰς τὸν πατρικὸν καὶ γενέθλιον οἶκον τοῦ Γκαϊτε, εὐρίσκομαι ἀπέναντι τοῦ Θεάτρου τῆς Φραγκφούρτης, οὐχὶ τοῦ νεοδημητοῦ, μεγαλοπρεποῦς καὶ καλλιτεχνικοῦ, ἀλλὰ τοῦ παλαιοῦ θεάτρου, ὅπερ μοι προξενεῖ ἀλλόκοτον ἐντύπωσιν. Ἐκείναι αἱ μονότονοι σειραὶ τῶν παραθύρων του, ἐκείνη ἡ ἄχρους σχεδὸν καὶ ἐπίπεδος πρόσοψις του, παραδόξως μοι φέρουσιν εἰς τὸν νοῦν ἐπίμονον ἰδέαν ἐξωτερικῆς ὁμοιότητος πρὸς ἐν τῶν ἐν Βερολίῳ φρενοκομείων! Ἡ παραβολὴ εἶνε τόσον ἀπίστευτος ὅσον καὶ ἀπροσδόκητος. Ἐνθυμῶμαι δὲ ὅτι προσεπάθησα κ' ἐγὼ αὐτὸς νὰ τὴν ἐκρίζωσω ἀπὸ τοῦ νοῦς μου, ἀλλὰ τόσον τελεία ὑπῆρχεν ἡ ὁμοιότης τῶν δύο κτιρίων ἐξωθεν, μέχρι τῶν ὀπισθεν τῶν ὑέλων τῶν παραθύρων λευκῶν παραπετασμάτων ἐξικνουμένη, ὥστε ὑπέχώρησα εἰς τὴν ἐπιμονὴν μεθ' ἧς ἐπανήρχετο εἰς τὰς σκέψεις μου, ἐπὶ στιγμὴν ἀποδιωκομένη, καὶ ἐσημείωσα αὐτὴν ἐν τῷ σημειωματαρίῳ μου, ὅπου τὴν ἀνευρίσκω σήμερον.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τοῦ βερολινείου ἐκείνου φρενοκομείου, δὲν ἀντέχω εἰς τὸν πειρασμὸν, ὅπως διηγηθῶ ἐν παρεκβάσει ἐν ἀνέκδοτον. Ἐπισκέφθη αὐτό ποτε μετὰ τινων φίλων ἐπὶ τῇ θλιβερᾷ συγκυρίᾳ ὅπως ζητήσωμεν πληροφορίας περὶ ἀτυχοῦς συμπατριῶτου ἡμῶν. Ὁ διευθυντῆς ἐνεργῶν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τὴν γενικὴν ἐπισκεψὶν συμπαρέλαβεν ἡμᾶς ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν βοηθῶν του ἐξηγῶν πάντα τὰ ἐν τῷ καταστήματι. Ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῶν δι' ἐξόδων τῆς πόλεως τοῦ Βερολίνου συντηρουμένων ἐκεῖ παραφρόνων γυναικῶν, αἱ μὲν ἐπέδιδον αὐτῷ ἐπιστολάς, αἱ δὲ ἀναφορὰς καὶ ἄλλαι ποιήματα, δι' ὧν πᾶσαι ἐζήτουν τὴν ἀπόλυσιν των ἐκ τοῦ καταστήματος. Μόνον μία προσῆλθε νὰ ζητήσῃ, οὐχὶ ἀπόλυσιν, ἀλλὰ καλλιτέραν περιποίησιν. Καὶ ἀφοῦ ὑπέβαλε τὰ παράπονά της λίαν εὐγλώττως τῇ ἀληθείᾳ, κατέληξεν:

— Ἐγὼ, κύριε διευθυντά, ἔχω ζῆσει εἰς ὅλα τὰ φρενοκομεία τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ τοιαύτην ἀθλίαν περιποίησιν καθὼς ἐδῶ, δὲν εὐρον εἰς κανέν!

Εὐρίσκομαι ἤδη πρὸ τῆς γενεθλίου οἰκίας τοῦ Γκαϊτε. Τὶ ἐξωτερικὸν τουρκικῆς οἰκίας! Τὸ ἰσόγειον πάτωμα ἔχει παράθυρα περιφρασσόμενα

(*) Αἱ πόλεις αὗται εἶνε: Mainz, Στρασβούργον, Βενετία καὶ Φραγκφούρτη.

διὰ κυρτῶν, σχεδὸν τέλειον ἡμικύκλιον σχηματιζουσῶν, κιγκλιδῶν. Εἶτα ἡ πρόσοψις προεξέχει καὶ ὑφούνται δύο πατώματα ἔχοντα ἑπτὰ παράθυρα ἑκάτερον. Μετ' αὐτὰ ἀρχίζει ἡ στέγη, ἐφ' ἧς ὡς μικροὶ οἰκίσκοι ἢ πυργίσκοι ὑφούνται τρία κατοικήσιμα ὑπόστεγα, ἐν εἰς τὸ μέσον, ὡς ἀέτωμα, μὲ δύο πατώματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἔχει δύο παράθυρα τὸ δὲ δεύτερον ἓν, ἀνὰ ἐν δ' ὑπόστεγον ἑκατέρωθεν τοῦ ἀετώματος μὲ ἐν μοναδικὸν παράθυρον ἑκαστον. Τοιαύτη εἶνε ἡ οἰκία ἐν ἣ εἶδε τὸ φῶς ὁ ποιητὴς τοῦ Φάουστ καὶ πρόδρομος τῶν δαρβινικῶν θεωριῶν.

Ἐρριπα κύκλω ἐν βλέμμα ἵνα ἴδω τοὺς σημερινοὺς γείτονας τοῦ Γκαίτε. Εἰς ὠρολογοποιὸς καὶ μία μοδίστα ἔχουσι τὴν τιμὴν αὐτήν! Καὶ ἀγνοῶ πῶς ἀπὸ τούτου ἐνθαρρυνθεὶς ἠσθάνθη ἐμαυτὸν ὑφούμενον μέχρι τοῦ νὰ ἐπιχειρήσω σύγκρισιν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Γκαίτε! Καὶ ἐσκεπτόμην λοιπὸν, ὅτι καὶ ἐγὼ εἶχον οἰκίαν πατρικὴν ἐν Ἀθήναις, ἐν ἣ ἐγεννήθη, ἀλλὰ πρὶν προφθάσω ν' ἀπαθανατισθῶ, ἀσπλαγχχοὶ κεφαλαίουχοι δανεῖσται τὴν ἐπώλησαν ἀναγκαστικῶς, ἐνῶ τὴν οἰκίαν τοῦ Γκαίτε ὀλόκληρος ἑταιρία ἐπίσης κεφαλαίουχων ἠγόρασεν ἵνα διατηρῆ καὶ ἐπιδεικνύῃ σήμερον ἀντὶ εἰσόδου! Ἄλλην διαφορὰν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Γκαίτε δὲν εὔρισκον, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς... τὴν γενέθλιον οἰκίαν. Ἡ ἰδική μου μάλιστα δὲν ἦτο καὶ τόσοσιν παλαιά! Παρεσκευάσθη λοιπὸν, τοιαῦτα σκεπτόμενος, πρὸς εἰσόδον λίαν εὐχαριστημένος ἐξ ἐμαυτοῦ. Μοὶ ἐφαίνετο ὡς ἐὰν μετέβαινον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ προσωπικοῦ μου φίλου κ. Γκαίτε. Διότι εἶνε ἀληθῶς τόσοσιν εὐχάριστον νὰ εὐρίσκη τις ἀφορμὴν, ἔστω καὶ ἀσθάνον, ἵνα παραβάλῃ ἐαυτὸν πρὸς τοὺς μεγάλους ἀνδρας! Τοῦτο δίδει πολὺ θάρρος εἰς τὸ ν' ἀπενίξῃ τις εὐκολώτερον τ' ἀνθρώπινα μεγαλεῖα!

Πρὶν εἰσελθῶ εἰς τὴν οἰκίαν ἀνέγνων ἄπαξ ἔτι τὴν ἄνωθεν τῆς θύρας ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν:

«**Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἐγεννήθη τῇ 28 Ἀυγούστου 1749 ὁ Johann Wolfgang Goethe**»

ἔξῃγαγον τοῦ θυλακίου μου ἀργυροῦν μονόμαρκον νόμισμα, τὸ τιμημα τῆς εἰσόδου, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ προαύλιον ὅπου εὔρον τρεῖς ἔτι ἐπισκέπτας.

Ἄγνοῶ διατί ὁ ὀδηγῶν ἡμᾶς φύλαξ, μᾶς ἠνάγκασε ν' ἀρχίσωμεν τὴν ἐπίσκεψιν ἀπὸ τοῦ ὑποστέγου. Ἄλλως δὲ οὔτε νὰ τὸ μάθω ἐφρόντισα, ἀλλ' οὔτε καιρὸς μοὶ ἐδόθη ὅπως φροντίσω. Διότι μόλις εἰσῆλθον εἰς τὸ μικρὸν ἐκεῖνο τοῦ ὑποστέγου δωμάτιον, οὔτινος τὰ παράθυρα εἰσὶν ἐστραμμένα πρὸς τὴν αὐλήν, καὶ ὅπερ φέρον νῦν τὸ συμπαθὲς ὄνομα *δωμάτιον Βέρβερ* ἐχρησίμευσεν ἄλλοτε ὡς μεταξοσκοληκτροφεῖον διὰ τὸν ἀγαθὸν μυστικὸσύμβουλον πατέρα τοῦ Γκαίτε πρὶν χρησιμεύσῃ ὡς δωμάτιον ἰδιαιτέρον διὰ τὸν μέγαν υἱόν, ὁ φύλαξ ἤρξατο ρητορικῆς ὀχλη-

ροτάτης προσπαθῶν νὰ ποιήσῃται εἰσήγησιν ἐπεξηγηματικὴν τῶν ὅσα ἐβλέπομεν. Δὲν ἔδιδον τὴν ἐλαχίστην προσοχὴν εἰς τὴν φλυαρίαν του, ὅτε προσέπεσεν εἰς τὰς ἀκοάς μου τὸ ὄνομα τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσω τὴν σχέσιν, ἀπετάθην πρὸς τὸν ρήτορα φύλακα ἑλληνικώτατα διακόπτων αὐτόν. Ἄλλ' ἐκεῖνος οὐδὲ βλέμματος ἀξιώσας με ἐξηκολούθησε τὴν ρητορικὴν του. Ἀπετάθην λοιπὸν πρὸς τὸν πελώριον γείτονα μου, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς μετὰ μεγάλης προσοχῆς παρηκολούθει τοὺς λόγους τοῦ ἀγορευόντος φέρον ἀπὸ τοῦ βραχίονος κρεμάμενον—κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην σημασίαν—τὸ εὐεῖδες καὶ χάριεν ἡμισὺ του, ὅπερ ὅμως ἐν ἀκριβολογίᾳ μόλις ἐν τρίτῳ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ, συγκρινόμενον πάντοτε πρὸς τὸν γίγαντα συμβίον. Μὲ ἠτένισεν ἀπὸ τοῦ ὕψους του μὲ βλέμμα ἐρωτηματικὸν ὁ γίγας κύριος ἐνῶ ἡ σύζυγός του λίαν φιλοφρόνως ἀλλ' ἀπαθέστατα μοὶ ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐρώτησίν μου μετὰ κόπου πολλοῦ καὶ ἐν ἀγγλικῇ προφορᾷ ἀρθρώσασα:

—Γερμανικά... ὄχι!

—Μὲ συγχωρεῖτε, λέγω ἀμέσως γαλλιστί, ὅτι σὰς ἐτάραξα, ἀλλ' ἐνόμιζον ὅτι ὁ κύριος ἐνόμιζε γερμανικὰ καὶ ἐπεθύμουν νὰ ἐρωτήσω κατὰ ὅπερ δὲν ἤκουσα καλῶς.

Τὸ παράδοξον ζεῦγος μὲ ἠτένισε καὶ πάλιν ἀπαθέστατα ἐπὶ τινὰς στιγμὰς καὶ εἶτα ὁ κύριος ἐφώνησε πρὸς ὡραίαν μελανειμονοῦσαν δεσποινίδα, ἥτις περιεργάζετο τὰ ἐν τῷ δωματίῳ:

—Φανή!

Ἐπλησίασεν ἐκεῖνη καὶ ἀντήλλαξε λόγους τινὰς μετ' αὐτοῦ ἀγγλιστί, εἶτα δὲ:

—Τί ἐπιθυμεῖτε, κύριε; μὲ ἠρώτησε γαλλιστί.

Ἐπανέλαβον εἰς δευτέραν ἐκδοσιν τὸ ἀνωτέρω λογιδριὸν μου.

—Ἄ! εἶπεν ἐκεῖνη. Δυστυχῶς καὶ οἱ τρεῖς δὲν ἐννοοῦμεν γερμανικὰ!

Ἐζήτησα καὶ πάλιν συγγνώμην καὶ ἀπολέσας πλέον πᾶσαν ὑπομονὴν εἶπον πρὸς τὸν φύλακα, ὅστις ἐξηκολούθει ἀγορευῶν πρὸς τέσσαρας μόνον ἀκροατάς, ὧν οἱ μὲν τρεῖς δὲν ἐννοοῦν, ἐγὼ δὲ ὁ τέταρτος δὲν ἐπρόσεχον,

—Χάνεις τὰ λόγια σου δωρεάν, φίλε μου. Αὐτοὶ ἐδῶ καὶ οἱ τρεῖς δὲν ἐννοοῦν καθόλου γερμανικὰ!

—Ἄλλὰ διατί δὲν τὸ λέγουν ἐξ ἀρχῆς; ἀπήντησεν ὁ τάλας πλήρης ἀπελπισίας.

Οὕτω συγκατετέθη νὰ μοὶ δώσῃ τὰς ζητηθείσας παρ' ἐμοῦ πληροφορίας καὶ ἐξηγήσεις. Ἐμαθον λοιπὸν ὅτι ἡ ἐν τῷ δωματίῳ προτομή παρίστα τὸν καλλιτέχνην Rahl, τὸν σχεδιάσαντα τὰ ἐπὶ τῶν φατνωμάτων τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πανεπιστημίου κοσμήματα, ὧν τὰ λαμπρὰ σχεδιογραφήματα, ἐκτεθειμένα ἐντὸς τοῦ δωματίου

τούτου, ἐδώρησατο ἐκείνος τῇ ἀγαθοεργῷ ἑταιρίᾳ εἰς ἣν ἀνήκει ὁ οἶκος τοῦ Γκαϊτε.

Δὲν εἶχε τελειώσει ὁ φύλαξ τὴν ἀνάπτυξιν ὄλων τούτων ὅτε εὐρέθην περικυκλωμένος ἀπὸ τοὺς τρεῖς συνεπισκέπτας μου.

— Τί σὰς εἶπεν; ἠρώτησεν ἡ ὄραία Ἀγγλίς.

Ἐπανέλαβα τὰς πληροφορίας τοῦ φύλακος ἃς διηρμήνευσε πάλιν ἐκείνη πρὸς τὸ ἄνισον ζεῦγος. Ἀμέσως δὲ τρία σημειωματάρια ἐκράτησαν μηχανικῶς σημειώσιν τῆς μεταφράσεως τῶν λόγων τοῦ φύλακος, ἣν ἐγὼ μὲν ἔκαμον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου πρὸς τὴν δεσποινίδα, ἐκείνη δὲ ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μου γαλλικοῦ κειμένου πρὸς τοὺς οἰκείους. Πόση ὅμως ἀκρίβεια ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων ἀπέμενεν ἐντὸς τῶν σημειωματαρίων μετὰ τὴν τριπλῆν μεταφραστικὴν ἀναχώνευσιν, μόνον οἱ εὐτυχεῖς ἀπόγονοι τοῦ πελωρίου Ἀγγλου θὰ κρίνωσιν, ὅταν περιέλθῃ εἰς χεῖράς των τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἐνδόξου αὐτῶν προγόνου, ἂν μὴ οὗτος, μιμούμενος ἐμὲ, δὲν αἰσθανθῇ τὴν ὄρεξιν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀτυχεῖς συμπολίτας του, διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν σημειώσεων ἐκείνων!

Ἠκολουθήσαμεν ἐντούτοις τὸν ὁδηγὸν ἡμῶν εἰς τὸ ἀπέναντι *δωματίον τοῦ ἀετώματος* (Gibel-Zimmer), ὅπερ ἔχον πρόσοψιν πρὸς τὴν ὁδὸν καὶ θέαν ὄραϊαν, ἐχρησίμευε τῷ Γκαϊτε ὡς σπουδαστήριον, κατὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ.

— Ἐδῶ ἔγραψε τὰ πάθη τοῦ *Béribert*, τὸν *Klabiugion* καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκ τῶν πρώτων αὐτοῦ πεζῶν καὶ ποιημάτων, ἤρξατο ὁ φύλαξ ἀποτεινόμενος νῦν μόνον πρὸς ἐμέ.

— Τί λέγει; τί λέγει; μὲ ἠρώτησαν τὰ κοράλινα τῆς Ἀγγλίδος χεῖλη.

Διηρμήνευσα λοιπὸν τὰ λόγια τοῦ φύλακος, αὕτη δὲ τὰ ἐμὰ καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἔργου ἐξέτελεσαν ὁμορρῦθμως τὰ σημειωματάρια.

Ἡ κωμικὴ αὕτη σκηνὴ ἐπανελαμβάνετο στερεοτύπως μέχρι τῆς ἐξόδου ἡμῶν εἰς ὅλα τὰ πατώματα ἅτινα ἐπεσκέφθημεν.

— Τί εἶνε αὐτό; μὲ ἠρώτα ἡ χαρίεσσα Ἀγγλίς, καταστᾶσα πλέον συνοδός μου.

Καὶ ἀπήντων ἐγὼ ἀναγινώσκων τὰς ἐφ' ἐκάστου ἀντικειμένου ἐπιγραφὰς ἢ ἐρωτῶν τὸν φύλακα, διηρμήνευε δ' ἐκείνη καὶ ἐπληροῦντο τὰ τρία σημειωματάρια.

Ἐνίστε ἵνα ἐπιφέρω σύγχυσιν ἔδιδον διὰ μιᾶς δύο ἢ τρεῖς πληροφορίας, ἢ ἐφίσταν τὴν προσοχὴν εἰς ἀσήμαντα πράγματα. Ἀλλὰ πάντοτε οὔτε ἡ χαριτόβρυτος συνοδός μου ἀπέκαμε νὰ διερμηνεύῃ, οὔτε αἱ μολυβδοῖδες νὰ γράφουν, οὔτε τὰ σημειωματάρια νὰ δέχωνται. Καὶ τί δὲν περιέλαβον τ' ἀτυχῆ αὐτῶν φύλλα! Καὶ διὰ τὰς ὁδοντογλυφίδας τῆς μητρὸς τοῦ Γκαϊτε ἐκράτησαν σημειώσιν, καὶ διὰ τὰ παιγνίστρατά του, καὶ διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐκ ξηρῶν ἀνθέων δῶρον τῆς Charlotte Kestner, καὶ διὰ τὸ κλειδοκύμβα-

λόν του, καὶ διὰ τὸ θέατρον τῶν πλαγγῶνων του, καὶ διὰ τὸ φύλλον τῆς ἀγγειλάσης τὴν γέννησίν του μικρὰς ἐφημερίδος, καὶ διὰ τὸ καθημερινόν του τεῖσοκύπελλον! Διότι ὅλα ταῦτα ἦσαν ἐκεῖ ἐκτεθειμένα ἐν παρατάξει ἐντὸς υἑλίνων θηκῶν εἰς θέαν καὶ λατρείαν! Ὡ μεγάλοι ἄνδρες, πόσον σὰς διακωμῶδοῦσι μετὰ θάνατον οἱ θαυμασταὶ σας ἐξ ὑπερβολικοῦ σεβασμοῦ!

Ὅτε ἐφθάσαμεν πρὸ τοῦ πανομοιότυπου τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ Γκαϊτε, ὅπερ ἐξ ἐκμαγείου ληφθέντος ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἐφιλοτέχνησεν ἐπὶ θαυμασίου μαρμάρου Καρράρας ὁ καλλιτέχνης Ochs, οἱ συνεπισκέπται ἔμειναν πολλὴν ὥραν πρὸ αὐτοῦ ἐν ἀφῶν λατρείᾳ. Ἐχρησίσθη δὲ ἵνα τοὺς ἀποσπάσω ἐκεῖθεν ἡ πρότασίς μου ν' ἀπαθανατισθῶσιν ἐγγράφοντες τὸ ὄνομά των εἰς τὸ βιβλίον τῶν ἐπισκεπτῶν.

— Καὶ σεῖς, ἐγράψατε τὸ ἰδικόν σας; μὲ ἠρώτησε μὲ τὴν γλυκυτάτην φωνὴν τῆς ἡμις Φανῆ.

— Ὅχι.

— Διατί;

— Τὸ θεωρῶ περιττόν.

— Ἀλλ' ὅταν ἐπισκέπτεσθέ τινα καὶ δὲν τὸν συναντᾶτε ἐν τῷ οἴκῳ, πρέπει ν' ἀφήσητε τὸ ὄνομά σας, μοὶ ἀπήντησε μᾶλλον σοβαρευομένη ἢ ἀστειολογοῦσα.

Ἐγὼ δ' ἀναγνωρίσας τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐπιχειρήματος καὶ καμφθεὶς ὑπὸ τοῦ γλυκέος βλέμματος τῆς μαγευτικῆς κόρης, ἐνέδωκα εἰς τὴν πρόκλησιν καὶ ἀπθανατίσθη παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτῆς. Ἀλλ' ὅτε μετ' οὐ πολὺ ἀπεχαιρετίσθημεν καὶ ἀνεχωρήσαμεν τῆς οἰκίας κατ' ἀντιθέτους διευθύνσεις ἐσκέφθη, ὅτι ἡ σελίς τοῦ βιβλίου ἐκείνου ὑπῆρξεν ἡ μόνη θέσις καὶ θὰ ἦνε ἴσως καὶ ἡ μόνη περιστάσις τοῦ βίου ἡμῶν, καθ' ἣν τόσον πολὺ ἐπλησιάσαμεν ἀλλήλους!

Ἐπὶ τῇ ιδέᾳ ταύτῃ ἔστρεψα τὴν κεφαλὴν καὶ ἔσταμάτησα ἐν μέσῃ ὁδῷ ἵνα τὴν ἴδω ἅπαξ ἔτι. Ἐθάδιζε ζωηρὰ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ πελωρίου ἐκείνου ἀπαθούς ἄγγλου, ὅστις ἔφερε πάντοτε ἀναποσπᾶστος ἀπὸ τοῦ βραχίονος ἀνηρτημένην τὴν μικροσκοπικὴν, σχετικῶς πρὸς αὐτὸν, σύζυγόν του. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἡ Φανῆ ἔτυπτε ρυθμικῶς μὲ τὸ ἀλεξήλιόν της τὸ λιθόστρωτον. Τὸ σῶμά της διεγράφετο ἀβρότατον ὑπὸ τὸ ἐνδυμὰ της καὶ ὁ μέλας ψιάθινος πῖλος αὐτῆς, ὅλος πρὸς τὰ ἐμπρὸς προεξέχων, μόλις ἄφινε ὅπισθεν νὰ φαίνωνται οἱ θαυμαῖοι καστανοὶ πλόκαμοί της, ἀναδεδεμένοι κατ' ἀρχαῖον ἑλληνικὸν συρμόν.

Εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐστάθη αἴφνης, ἔστρεψεν ὅλη καὶ μὲ συνέλαβεν ἐν τῇ ἀποσβολῷ μου, φυτευμένον εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς ὁδοῦ, ἐπ' αὐτοφῶρῳ ἔνοχον θαυμασμοῦ. Ἐπὶ τῆς ὄραίας μορφῆς της διεχύθη αἴγλη γλυκύτητος, οἱ σπινθηροβολοῦντες ὀφθαλμοὶ της ἀνέλαμψαν, μειδιάμα ἄρρητον διέσχισε τὰ ροδόπλαστα χεῖλη

της, οἱ ἀδαμάντινοι ὀδόντες της ἐπεφάνησαν, ἔκαμψε τὴν ἀλαβάστρινον ὀσφύν της, ἔκλινε τὸ θελκτικὸν σῶμά της πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ οὕτω ἀποχαιρετίσασά με ἐξηφανίσθη ἐν τῇ πλαγίᾳ ὀδῶ.

Τίς θὰ πιστεύσῃ, ὅτι δὲν ἀνταπέδωκα τὸν χαιρετισμὸν της; ὦ κάλλος, κάλλος, καθιστᾶς ἐνίοτε ἀγρίους τοὺς ἀνθρώπους!

P

ΜΥΡΜΗΚΕΣ, ΜΕΛΙΣΣΑΙ ΚΑΙ ΣΦΗΚΕΣ

Συνέχεια ἰδί. σελ. 121

ΣΤ'.

Σημεῖα ἐθνικότητος.—Πῶς οἱ μύρμηκες τῆς αὐτῆς μυρμηκιάς ἀναγνωρίζουσιν ἀλλήλους.

Εἶναι πλέον ἀποδεδειγμένον ὅτι ἐνῶ μεταξύ πάντων τῶν μελῶν μυρμηκιάς τινος ἐπικρατεῖ ἄκρα ἁρμονία, πᾶς ξένος θεωρεῖται ἐχθρός. Οὐδέποτε μύρμηξ τις γίνεται δεκτὸς ἐν τινι μυρμηκίᾳ, ξένος ὢν ταύτης. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι, οἱ μύρμηκες καθὼς καὶ αἱ μέλισσαι τῆς αὐτῆς κοινότητος δύνανται ν' ἀναγνωρίσωσιν ἀλλήλους, γεγονόςς μεγίστου ἐνδιαφέροντος, ὡς ἐκ τοῦ βραχυτάτου βίου αὐτῶν καὶ τῆς μεγάλης πληθῆος. Ἐκάστη κυφῆλη ὑπελογίσθη ὅτι περιέχει πλείους τῶν 50000 μελισσῶν, μία δὲ μυρμηκία πολὺ πλειότερους μύρμηκας. Αἱ μεγάλαι μυρμηκίαι τοῦ *Formica pratensis*, πιθανώτατα ἀριθμοῦσι 400,000 μέχρι 500,000 μύρμηκας. Ἄν τεθῆ ξένος μύρμηξ ἐν τῇ φωλεᾷ ἄλλων μυρμηκῶν, ἀμέσως προσβάλλεται. Εἰς μύρμηξ λαμβάνει αὐτὸν ἄφ' ἑνὸς ποδός, ἄλλος ἀπὸ τῆς κεραίας καὶ οὕτω σύρουσι τούτον ἐκτὸς τῆς μυρμηκιάς.

Οἱ μύρμηκες, οὐ μόνον ἀναγνωρίζουσι τοὺς συντρόφους των, ἀλλὰ καὶ μετὰ μακρὸν ἀποχωρισμὸν.

Ὁ Huber διηγεῖται ὅτι, μύρμηκες τινὲς διατελοῦντες αἰχμαλῶτοι παρ' αὐτοῦ, διαφυγόντες τυχαίως, συνήντησαν καὶ ἀνεγνώρισαν τοὺς παλαιούς των συντρόφους· τοὺς ἔβλεπέ τις χαιρόντας καὶ θωπεύοντας ἀλλήλους διὰ τῶν κεραίων των. Μετ' ὀλίγον ἐπανήλθον ὅλοι ὁμοῦ ἀναζητοῦντες τοὺς αἰχμαλῶτους ἐν τῇ τεχνητῇ μυρμηκίᾳ, κατορθώσαντες δὲ νὰ εἰσέλθωσιν ἐν αὐτῇ παρέλαβον πάντας τοὺς ἐν ταύτῃ μύρμηκας, ὁτινες πρὸ τεσσάρων μηνῶν εὐρίσκοντο κεκλεισμένοι ἀνευ οὐδεμιᾶς συγκαοινωρίας.

Οἱ μῖα καὶ τῆς αὐτῆς κοινότητος μύρμηκες εἰσερχόμενοι εἰς ἐτέραν τοιαύτην (τοῦ ἰδίου εἶδους) προσβάλλονται, ἐκδιώκονται ἢ φονεύονται. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῇ αὐτῇ μυρμηκίᾳ οἱ μύρμηκες βιοῦσιν ἐν πληρεστάτῃ ἁρμονίᾳ, πρέπει νὰ ἔχωσι μέσον τι, δι' οὗ ἀναγνωρίζουσιν ἀλλήλους.

Πῶς οἱ μύρμηκες καὶ αἱ μέλισσαι δύνανται ν' ἀναγνωρίσωσι τοὺς συντρόφους των; Πολλοὶ ἐντομολόγοι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐννοήσωσι πῶς, εἰς τόσον πολυαριθμούς κοινότητος, ἕκαστον ἄτομον κατορθοῖ μόνον διὰ τῆς ὀράσεως ν' ἀναγνωρίσῃ τὰ ἄλλα, ὑπέθεσαν ὅτι ἐκάστη μυρμηκία εἶχεν ἰδιαιτερόν τι σύνθημα ἢ προσυμπεφωνημένην τινὰ λέξιν. Ἄλλοι ὑπέθεσαν ὅτι, οἱ μύρμηκες ἀναγνωρίζουσιν ἀλλήλους διὰ τῆς ὀσφρήσεως.

Πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἀνωτέρω ὁ Lubbock ἐπεχείρησε πειράματα. Γινώσκων τὴν μεγάλην τῶν μυρμηκῶν τάσιν εἰς τὴν ἀνατροφὴν οἰωνοῦ ποτε χρυσαλλίδων μυρμηκῶν, ἔλαβε τοιαύτας καὶ ἔθετο πρὸς ἐκκόλαψιν ἐν μυρμηκίᾳ ξένου καὶ ἐχθρικοῦ εἶδους, μετὰ δὲ τὴν μεταμόρφωσιν λαβὼν τὰ τέλεια ἔντομα εἰσήγαγε ταῦτα ἐν τῇ φωλεᾷ, ἐξ ἧς ἐν καταστάσει χρυσαλλίδος ἀφῆρέθησαν. Παρατήρησε τότε ὅτι ἀνεγνώρισθησαν καὶ ἐγένοντο δεκτὰ ἐν τῇ μυρμηκίᾳ. Ἄν λοιπὸν διὰ συνθήματος ἀνεγνώριζοντο οἱ μύρμηκες, οὗτοι ἐν ξένῃ μυρμηκίᾳ ἀνατραφέντες, ὧφειλον νὰ γνωρίζωσι μόνον τὸ σύνθημα τῆς φωλεᾶς ταύτης, καὶ μολοντούτο ἀνεγνώρισθησαν.

Πρὸς ἐπίρρωσιν δὲ τῆς ἰδέας ταύτης ἔθετο ὡὰ ἐν ξένῃ μυρμηκίᾳ, καὶ ἐν τούτοις τὰ ἐξ αὐτῶν προελθόντα ἔντομα, εἰσαχθέντα ἐν τῇ φωλεᾷ ἐξ ἧς ἐν καταστάσει ὡὺ ἀφῆρέθησαν, ἐγένοντο δεκτὰ. Ἐκ τούτων καὶ προσέτι ἐκ τοῦ ὅτι δύνανται καὶ μεμεθυσμένους ν' ἀναγνωρίσωσι τοὺς συντρόφους των, πείθεται τις ὅτι οἱ μύρμηκες πρὸς κοινὴν ἀναγνώρισιν δὲν ἔχουσι κοινόν τι σύνθημα ἢ λέξιν τινά.

Τὸ ζήτημα προσλαμβάνει πλειότερον ἐνδιαφέρον οὕτω, διατελεῖ ὅμως ἄλυτον.

Ζ'.

Λαλιὰ καὶ πνευματικὰ μέσα ἀλληλοκοινωνίας τῶν μυρμηκῶν.

Ὁ Huber βεβαίῳ ὅτι, εἶδε συχνότατα τοὺς μύρμηκας ἐν ὄρα μάχῃς, ἐναρρύνοντας τοὺς συντρόφους των διὰ ἰδιαιτεροῦ τρόπου, ὅπως διακριθῶσι μεταξύ τῶν ἐχθρῶν των· ἐν τῇ μυρμηκίᾳ, ἀγγέλλοντας τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου τοῦ τόσον ὠφελίμου διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νυμφῶν· ἐν ταῖς πορείαις καὶ ταῖς ἀποδημίαις, δεικνύοντας τὴν ὁδὸν ἐν ἣ πρέπει νὰ βαδίσωσι. Προσθέτει δὲ ὅτι, μύρμηξ συναντῶν συντρόφους τινὰς τῆς αὐτῆς μυρμηκιάς, δι' ἀπλῆς ἐπαφῆς τῶν κεραίων ὑποδεικνύει αὐτοῖς τὴν ἀληθῆ ὁδόν. Πειράματα ὅμως διάφορα ἀποδεικνύουσιν ὅτι αἱ γνώμαι τῶν διαφόρων συγγραφέων δὲν ἔχουσι βάσιν τινὰ πραγματικὴν καὶ σαφῆ, ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς ὑποθέσεις. Ὅταν οἱ μύρμηκες προσέρχωνται παμπληθεῖς εἰς εὐρεθείσας ζωτροφίας, ὀδηγοῦνται διὰ τῆς ὀσφρήσεως. Περίπτωσίς τις μαρτυροῦσα συνεννόησιν προὔξενσέ μοι σπουδαίαν ἐντύπωσιν.